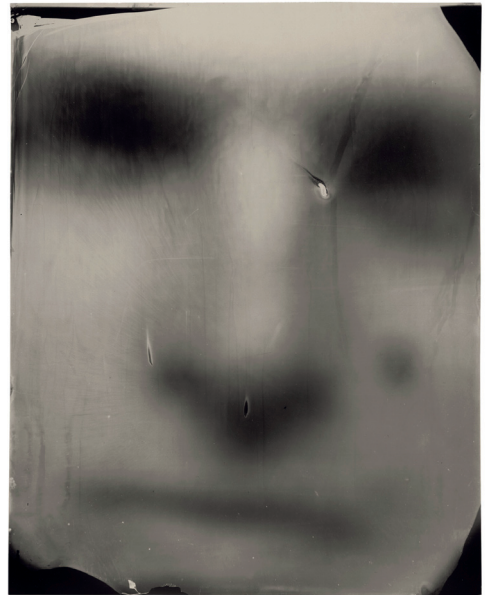

De dood, wen er maar aan. Over de foto's van Sally Mann

Kim Knoppers

*Links: 1. Sally Mann. Untitled. 1998. Gelatinezilverdruk. Courtesy Gagosian Gallery
Rechts: 2. Sally Mann. 0003 (Emmett #15). 2004. Gelatinezilverdruk. Courtesy Gagosian Gallery*

Als er een paradijs op aarde is, dan ligt het ergens in de provincie Lika-Senj in Kroatië en heet het Plitvice. Dit gebied van turkooizen meren ontstond door een proces van natuurlijke afzetting gedurende duizenden jaren. In 1979 werd de paradijselijke status officieel door plaatsing op de UNESCO Werelderfgoedlijst. En toen – ruim 10 jaar later, in maart 1991 – werd de idylle wreed verstoord. Tijdens de bloedige *Pasen van Plitvice* gingen Servische separatisten en Kroatische veiligheidstroepen de strijd met elkaar aan. Inzet was de strategische positie van de invalswegen rondom Plitvice.

Na het einde van de burgeroorlog in 1995 kwam het toerisme in Kroatië weer langzaam op gang. De pracht van Plitvice en de verzengende hitte die het landschap deed trillen, zorgde bij mij voor een ervaring van schoonheid die ik nooit eerder had. Helaas. De talrijke kogelgaten, de verlaten dorpen en uitgebrande auto's die ik op de terugweg tegenkwam, verstoorden de illusie. Dit maakte de ervaring alleen maar intenser. De recente gruwelijke geschiedenis had haar sporen achtergelaten en de werkelijkheid sloeg hard om zich heen. Deze ervaring zal herkenbaar zijn; je geniet van de schoonheid van een landschap maar tegelijkertijd weet je dat zich in datzelfde landschap verschrikkelijke taferelen hebben afgespeeld. De historische gebeurtenissen dringen door tot diep in je ziel.

de historische gebeurtenissen dringen door tot diep in je ziel

De tegenstelling tussen de schoonheid van een landschap en de gruwelijkheden die zich er afspeelden, is een thema dat veel fotografen als onderwerp kiezen. Simon Norfolk fotografeerde massagraven in winters Bosnië. Zijn bijna abstracte landschapsfoto's van ijs en sneeuw zijn geen letterlijke verwijzingen naar de gebeurtenissen die zich er hebben afgespeeld. Toch is er in de foto's voelbaar dat er iets aan de hand is met de in beeld gebrachte plekken.¹

De landschappen die de Amerikaanse Sally Mann (1951) fotografeert liggen niet in Europa, maar in het diepe Zuiden van de Verenigde Staten:

in Virginia, Mississippi, Georgia en Louisiana. Het zijn landschappen doordrenkt van het bloed van de slachtoffers van de slavernij, de Amerikaanse Burgeroorlog en de rassenhaat. Mann vraagt zich af wat er met een landschap gebeurt als er grote aantallen doden vallen.² Een direct antwoord krijg je niet als je haar tentoonstelling *The Family and the Land* bekijkt in het Fotomuseum in Den Haag.

De tentoonstelling in Den Haag laat een selectie van foto's zien uit drie belangrijke projecten van Mann: *Immediate Family* (1984/1994) over haar kinderen in en om het huis; *Deep South* (1996-1998), over de landschappen in haar *hometown*, de Zuidelijke staten van Amerika; en *What Remains* (2000-2004) over de sporen die de dood achterlaat. Deze projecten zijn gebundeld in mooi uitgegeven fotoboeken. *Immediate Family* is het controversiële project waarmee Sally Mann beroemd werd. De foto's die Mamma Mann maakte van haar kinderen gunnen de kijker een liefdevolle blik in hun leven. Een blik die conservatief rechts in de VS opvatte als pornografisch, waardoor ophef ontstond en de naam van Mann definitief was gevestigd. Daarover is genoeg gezegd. Langzaam verdwenen de kinderen uit beeld en werd het landschap, dat eerst decor was, uiteindelijk zelf het onderwerp.

Als Mann er op uit trekt om te fotograferen is haar robuuste 4W Drive van groot belang. Haar auto is uiterst modern, haar werkwijze daarentegen, ontleend aan de vroege meesters van de fotografie, is dat niet. In de kofferbak ligt een mobiele doka en de voor haar zo typerende negentiende-eeuwse 8 x 10 platencamera. Mann treedt met haar werkwijze in de sporen van Mathew Brady (1822-1896), de eerste fotograaf die de Amerikaanse Burgeroorlog in beeld bracht.³ Zijn mobiele doka bestond uit andere PK's: een paard en wagen. Mann werkt, net als Brady, met het negentiende-eeuwse natte-collodiumprocédé. Collodium wordt aangebracht op een glasplaat en dient als bindmiddel van de lichtgevoelige laag op het glas. Vervolgens wordt de plaat ondergedompeld in een oplossing van zilvernitraat. De plaat moet in natte toestand meteen in de camera worden belicht, aangezien de lichtgevoeligheid tijdens het drogen afneemt. Direct na belichting moet het negatief worden ontwikkeld.⁴

En dan gebeurt het: plotseling stuift er een vrachtwagen voorbij, de stofdeeltjes die op de glasplaat terecht komen laten hun sporen na. Of

1. Simon Norfolk is een gerenommeerde fotograaf die bekend staat om zijn beklemmende landschapsfoto's uit oorlogsgebieden. www.simonnorfolk.com

2. THE LIFE AND WORK OF SALLY MANN. Documentaire van Steven Cantor. 2006. T/m 10 januari te zien in het Fotomuseum Den Haag. Fragmenten op youtube

3. Mathew Brady wordt beschouwd als een van de eerste fotojournalisten. Hij liet zijn goedlopende fotostudio achter om de Amerikaanse Burgeroorlog te fotograferen. Duizenden foto's nam hij er, en hij verwachtte dat de Amerikaanse overheid daar grote belangstelling voor zou hebben. Dat viel tegen: Brady stierf berooid en eenzaam.

er valt wat om in de mobiele maar instabiele doka waardoor er onbedoeld bepaalde chemicaliën op de glasplaat komen. De factor toeval gaat een belangrijke rol spelen. In de foto's van Mann uit dit soort toevalligheden zich in waterkringen, 'verkeerde' scherpte-dieptes, overbelichting, donkere hoeken, krassen en emulsiegaten. Mann maakt zich hier geen seconde druk om. Sterker nog, ze is bang om op een dag de techniek perfect te beheersen. Dit is begrijpelijk, omdat juist de imperfectie een deel van het succes van Mann verklaart.

ze is bang om op een dag de techniek perfect te beheersen

Door imperfectie wint Manns werk aan authenticiteit. Haar foto's zijn geen digitale, zakelijke, kille registraties van de werkelijkheid waarin elke oneffenheid wordt 'weggesloopt'. Het omgekeerde is het geval: haar foto's zijn het resultaat van ambachtelijk handwerk. Hier is een kunstenaar, in de traditionele zin van het woord, aan het werk. De bewust toegelaten maar in de meeste gevallen spontaan ontstane foutjes vormen de handtekening van Sally Mann.

Niet alleen de illusie van authenticiteit en ambachtelijkheid maar ook de nostalgische, romantische, bijna sentimentele sfeer van de foto's dragen bij aan hun populariteit bij de tentoonstellingsbezoekers.⁵ De verschillende tonen zwart en de wollige contouren zorgen voor een schilderachtige uitstraling. Als kijker word je meegevoerd naar een plek doordrongen van dood, verlies en herinnering, maar tegelijk ook een plek vol schoonheid. Deze spanning in het beeld, die wordt versterkt door de imperfectie van het beeld, maakt het werk van Mann meer dan oppervlakkig esthetisch.

De dood wordt steeds prominenter in het oeuvre van Sally Mann. Haar project *What Remains* (2000-2004) bestaat uit verschillende series waarvan de meeste zeer persoonlijk zijn. Volgens Mann kun je het beste fotograferen wat je dierbaar is en wat dicht bij je staat. Alleen dan ontstaat goede kunst.⁶

Zo fotografeert ze de resten van haar overleden windhond Eva; klauwtjes, botten en huid worden stilleven van de dood. Ze fotografeert de plek waar een voorvluchtige misdadiger, op de hielen gezeten door de politie, zich door het hoofd schiet. Dit speelt zich af op een paar honderd meter van haar keukenraam. Gefascineerd door het dode lichaam bezoekt Mann vervolgens de Body Farm van de Universiteit van Tennessee. Hier worden lijken onderzocht door forensische experts in opleiding. Hoewel bekend door de Amerikaanse forensische misdaadserie *CSI*, is het even slikken verschillende lijken in diverse staten van ontbinding te zien liggen in dit macabere mensenpark. Omdat Mann in zwart-wit fotografeert en ze geen spektakelfotograaf is, lukt het om de foto's met enige afstand te bekijken. Dit gebeurt er met je als je dood bent, lijkt Mann ons te willen vertellen. Om haar project met het leven af te sluiten, fotografeert Mann de gezichten van haar kinderen. Ook dat doet zij met behulp van het collodiumprocédé. Vervolgens maakt zij daar blow-ups van in getoond zilvergelatine. Omdat zij de gezichten van zo dichtbij fotografeert in zwart-wit én omdat de portretten worden gepresenteerd in de context van de hiervoor genoemde series, krijgen de foto's iets van dodenmaskers. Ze ademen de sfeer uit van inktzwarte ambrotypieën uit 1850-1890. Echt een luchtig einde om een project mee te eindigen is het niet. Haar meest recente project, niet te zien in Den Haag, gaat over haar man Larry die lijdt aan een chronische en onherroepelijke spierziekte.⁷ Tegelijkertijd is het een project over de alledaagsheid van een huwelijk. Met dit project lijkt Mann ook te willen zeggen: de dood is onderdeel van het leven, wen er maar aan. Stop het niet weg maar aanvaard haar wrede schoonheid. [S]

De tentoonstelling The Family and the Land van Sally Mann is t/m 10 januari 2010 te zien in het Fotomuseum Den Haag.

www.fotomuseumdenhaag.nl

Biografie: *Kim Knoppers is tentoonstellingsmaker hedendaagse kunst en fotografie. Recent schreef zij een artikel over Koen Hauser voor FOAM Magazine en een artikel over Richard Long voor Veluwe Magazine. Van 1997-1999 zat zij in de redactie van Simulacrum.*

4. Boom, M, H. *Rooseboom (red.) Een nieuwe kunst. Fotografie in de 19e eeuw. Amsterdam: Rijksmuseum/Van Gogh Museum /Snoeck-Ducaju & Zoon, 1996: p. 292*
5. *Beide keren dat ik de tentoonstelling bezocht was het erg druk. De bezoekers bezochten met bovengemiddelde interesse de tentoonstelling. De documentaire werd door*

veel mensen volledig uitgekeken (55 minuten).
6. *THE LIFE AND WORK OF SALLY MANN. Documentaire van Steven Cantor. 2006. T/m 10 januari te zien in het Fotomuseum Den Haag. Fragmenten op youtube*
7. *Sally Mann. Proud Flesh. 15 september t/m 31 oktober 2009, Gagosian Gallery, New York. www.gagosian.com*